

hodné je také to, že se nezdržoval rozborem názorů W. Bechera, protože jeho antikomunistické křiklounství se samo o sobě demaskuje jako neseriózní. Autor přitom zjistil, že dnes dezinterpretace logiky „Kapitálu“ zdůrazňuje souvislost s Hegelem, přičemž se snaží stírat rozdíly mezi materialismem dialektiky Marxovy a idealismem dialektiky Hegelovy. V období II. internacionály se Marxova metoda zkreslovala hlavně novokantovsky a z pozic blízkých tehdejšímu pozitivismu. Souvislost s Hegelovou filozofií se tenkrát buď zastírala, nebo — jestli se uznávala — hodnotila se jednoznačně negativně. Nově zařazená polemika s R. Bubnerem (s. 135—139) zvýraznila aktuálnost celé úvahy. Na jednom místě této polemiky má být asi místo proloženého slova „subjektivně“ vytištěno slovo „objektivně“, což vyplývá z kontextu. (Viz s. 136, 5. ř. zdola.) Zbytečný zmatek je na posledním řádku poznámky 13. (Srovnej s. 141, kde mělo být vytištěno „pus ausdrücken.“; viz též poslední řádek pozn. 19, s. 142, a v něm dvě tiskové chyby.)

Poslední (deváté) pojednání s titulem „Problém změn v základech soudobé vědy“ má svůj dost vzdálený původ ve stati z roku 1971 (FČ, 1971/1); její část vyšla také rusky (Voprosy filosofii, 1971/4). O obdobné problematice autor rovněž hovořil na Mezinárodním kolokviu o dialektice (Helsinki 1974) a uveřejnil německou studii (StüD, s. 95—104; o ní viz podrobnější komentář zde, B-24/25, s. 92—93). Autor v tomto pojednání jednak reaguje na nové jevy ve filozofických zkoumáních základů současné vědy, jednak podává přehled nejvýznamnějších výsledků soudobých věd: rozvoj kybernetiky, další vývoj teorie relativity a kvantové mechaniky na neklasické pojmové základně, nové objevy v astrofyzice, kosmonautický výzkum, rozmach biologických věd, matematizace vědy, změna společenské funkce vědy, rozvoj vědy v podmínkách ideologického boje; zjevně sem patří také nejnovější, nikoliv bezvýznamné výsledky většiny technických a společenských věd, i když je autor opomněl. Podrobněji analyzuje matematizaci vědění a právem rezolutně odmítá Heisenbergovo platonizující (v podstatě fideistické) hledání nových základů vědy. V poslední kapitole (posledního pojednání celé recenzované knihy) autor mimo jiné připomíná, že po období, kdy v buržoazní filozofii dlouho převládá názor o nezávislosti logicko-ontologických základů vědeckého myšlení na společenském vývoji, dochází dnes někdy k opačné krajnosti, totiž ke zveličování jejich společenské závislosti, např. u A. Sohna-Rethela. V té souvislosti se také zmiňuje o tzv. „pragmatickém obratu“ historizujících filozofů vědy, jako jsou Kuhn, Feyerabend, Wartofski, Toulmin aj., kteří vystupují proti Nagelově a Hempelově formalistické koncepci. Autor končí (s. 174) své pojednání o změnách v základech vědy a celou svou knihu o dialektice (před tím ještě odmítl post-wittgensteinovské pojetí těchto základů u G. E. M. Anscombeové) vynikající charakteristikou přednosti dialektickomaterialistické racionality před racionalitou ahistorickou: „Jestliže se vše vyvíjí a jestliže myšlení je spojeno odrazovým a v některých momentech praxe anticipačním vztahem s bytím, pak logika jednoty protikladů (a struktur sebevytváření) je hlubší logikou pravdivého myšlení, než je logika abstraktní totožnosti a abstraktního rozdílu (= ahistorických struktur).“

* * *

Autorovi se v knize podařilo různými cestami skutečně dokázat, že materialistická dialektika je jádrem současného typu racionality, nejlépe odpovídající potřebám soudobého vědeckého myšlení. Méně příležitostí už měl k tomu, aby čtenáře přesvědčil o tom, že je také nejvhodnějším nástrojem z hlediska „společenských a světonázorových potřeb přechodu ke komunistickému společenskému řádu“ (s. 7), pokud nechtěl jenom přesvědčovat přesvědčené. Jeho příspěvek, jak si autor v doslovu sebekriticky uvědomuje, je sice jenom fragmentem, ale důležitým (dodáváme my) fragmentem toho, co všechno bude třeba vykonat na díle dlouhodobého, kolektivního, praktického a teoretického rozvoje materialistické dialektiky, tedy i dialektiky jako logiky a teorie poznání.

Můžeme na sám závěr konstatovat, že je velmi záslužné, že autor připravil a vydal tento nový soubor některých svých přepracovaných a zčásti i doplněných prací.

Ludvík Tošenovský

Vladimír Grulich: Osobnost a její společenský rozvoj. Nakl. Panorama, Praha 1983, 343 s.

Vladimír Grulich, profesor marxistické filozofie na Ústavu marxismu-leninismu ČVUT v Praze, je znám především jako autor zabývající se filozofickými otázkami výchovy a pedagogiky. Jeho

nejnovější kniha *Osobnost a její společenský rozvoj* je tentokrát věnována v marxistické literatuře často diskutovanému problému osobnosti, jejím úkolům, cílům a perspektivám v etapě rozvinutého socialismu. Grulich se přitom dotýká rozsáhlého komplexu otázek, protože se snaží zkoumat člověka z hlediska nejen filozofického, ale i psychologického, sociologického, etického i biologického, přičemž se současně vyrovnává s nemarxistickými interpretacemi daného problému.

Kniha je rozdělena do čtyř na sebe dobře navazujících částí. V první kapitole věnuje autor pozornost marxistickému pojetí termínů „člověk“ a „individuum“, jež se mu stávají východiskem pro vymezení pojmu „osobnost“. Na rozdíl od nejrozmanitějších nemarxistických stanovisek zdůrazňuje, že osobností se člověk nestává mimo společnost. „Osobnost je sociální tvářnost každého člověka, která vyžaduje konkrétní charakteristiku. Vyjadřuje sociální kvalitu jednotlivce, kterou každý člověk získává v průběhu svého života ve společnosti. Je to výsledek jeho sociálního rozvoje“ (s. 89). Při výkladu problému osobnosti je proto třeba vycházet z podmínek epochy, ze sociální struktury dané společensko-ekonomické formace a z toho, jak dalece osobnost ztělesňuje určitý sociálně historický typ. Nemarxistické pojetí člověka a osobnosti je analyzováno na příkladu personalismu, existencialismu, náboženské filozofie a některých dalších směrů. Je prý pro ně příznačný jednostranně biologizující nebo psychologizující přístup nebo snaha učinit osobnost výlučně předmětem zkoumání sociologie. Snaha buržoazní filozofie mystifikovat problém osobnosti vyplývá z výsadního postavení buržoazie ve společnosti a z jejich třídních zájmů. Na závěr se autor zmiňuje o dalším problému, který se nezřídka stává předmětem falešné interpretace buržoazních teoretiků: je jím vztah osobnosti a lidových mas.

Druhá kapitola Grulichovy práce ukazuje podmínky, úkoly a perspektivy rozvoje osobnosti v rozvinuté socialistické společnosti. V souvislosti s tím se setkáváme s rozborem pojmů „pokrok“, „svoboda“, „determinismus“, „růst úlohy subjektivního činitele ve vývoji společnosti“ atd. To vše je opět doplněno rozsáhlou kritikou nemarxistického pojetí uvedených problémů.

Podle Grulicha „sociálně socialistická společnost vytváří plánovitým rozvojem vyšší stupeň vlády lidí nad sebou samými, nad přírodou a společenskými podmínkami jejich existence“ (s. 163). To je spjata s růstem reálné svobody všech členů socialistické společnosti a současně se zvyšováním úlohy subjektivního faktoru ve vývoji společnosti. V dnešní době „je zvláště důležité, aby rozvoj subjektivního faktoru odpovídal kvalitativně novým nárokům na oblast řízení a rozhodovacích procesů“ (s. 164). Jakékoliv zpoždování subjektivního faktoru v řízení má za následek snížení tempa růstu výroby, produktivity a efektivity práce.

Předmětem třetí kapitoly knihy je struktura osobnosti, její sociální tvářnost, a to s ohledem na proces a dynamiku jejího vzniku. Výraznou pozornost věnuje Grulich tvorbě socialistického uvědomění, které „je základem duchovního a morálně politického profilu občanské zralosti pracujících i jednotlivé osobnosti, zdrojem společenské angažovanosti a tvořivé práce pro společnost“, a pro jehož utváření má nezastupitelný význam osvojení si marxisticko-leninského světového názoru. Zároveň poukazuje na význam ideologie v procesu sebeuvědomění, které je předpokladem pro vnitřní zaměřenost osobnosti, a na spjatost sociální tvářnosti osobnosti s formováním aktivního životního postoje. V souvislosti s tím se dotýká i vztahu vědy a ideologie, a to opět na pozadí kritiky nemarxistických názorů.

Závěrečná kapitola knihy nese název „Společenské utváření osobnosti“ a zkoumá úlohu hodnotové soustavy, socialistického způsobu života, kolektivu a výchovy při formování osobnosti. Hodnotové orientace představují důležitou složku struktury osobnosti. Na jejich obsahu, charakteru a rozmanitosti závisí z velké části i samotný typ osobnosti. V socialistické společnosti hodnotové orientace vyjadřují zaměřenost pracujících na důležité hodnoty materiální a duchovní kultury, které se stávají finálními předměty nebo prostředky jejich materiálních a duchovních potřeb a zájmů“ (s. 271). S tvorbou hodnotových orientací souvisí i další prostředek formování člověka – způsob života. Grulich jej charakterizuje jako „souhrn životních podmínek a forem činnosti daný celým systémem materiálního a duchovního života společnosti“ (s. 278), přičemž pojem „socialistického způsobu života“ mu představuje „proces plánovitého a cílevědomého formování jednotlivých stránek života a je zaměřen na cílové hodnoty člověka“ (s. 285), současně je „ztělesněním reálného humanismu, jehož nejvyšší hodnotou je svobodný, všestranný rozvoj člověka“ (s. 288). V podkapitole jednající o utváření osobnosti v kolektivu poukazuje autor na význam kolektivu jako zprostředkovatele vztahů mezi osobnostmi a společností. Závěr kapitoly je věnován problematice výchovy, jež je v socialistické společnosti důležitým prostředkem formování osobnosti socialistického typu.

Vladimíru Grulichovi se v knize *Osobnost a její společenský rozvoj* podařilo, byť způsobem poněkud rozvlácným, podat komplexní pohled na problém člověka a osobnosti. Autor doslovu Miroslav Maršák právem konstatuje, že kniha nejen informuje, hodnotí a integruje, ale v řadě ohledů také podněcuje další marxistické zkoumání.